

‘Ook wat onze emoties betreft, leven we in een multiculturele samenleving’

Door **Elisa Hulstaert**

Het wederzijdse onbegrip tussen het Westen en de moslimwereld valt deels te verklaren door onze verschillende beleving van emoties, zegt sociaal psychologe Batja Mesquita. ‘We moeten de blik weer naar buiten richten.’

In het najaar van 2005 publiceerde de Deense krant *Jyllands-Posten* een reeks van twaalf cartoons waarop de profeet Mohammed afgebeeld stond. Het leidde tot een kettingreactie aan heftige emoties. Moslims waren woedend. In de maanden die volgden op de publicatie werden protestacties georganiseerd, excuses geëist en werden de cartoonisten zelfs met de dood bedreigd. Daarop ontstak ook de westerse wereld in boosheid. Die vond dat de vrijheid van meningsuiting gegarandeerd moest worden.

‘Wat de westerse wereld niet leek te begrijpen,’ zegt sociaal psychologe Batja Mesquita (KU Leuven), ‘was dat die cartoons in de ogen van moslims niet alleen godslasterlijk waren, maar dat ze ook compromitterend waren voor hen als groep.’ Mesquita publiceerde onlangs *De emoties tussen ons*, een boek waarin ze

blootlegt hoe cultuur onze emoties bepaalt.

‘Veel moslims hebben een zogenaamde eercultuur, waarin de waarde die je hebt als persoon en als groep sociaal en dus in interactie bepaald wordt’, zegt Mesquita. ‘Door een heilige figuur als Mohammed af te beelden in een spotprent voelen moslims zich in de ogen van anderen gereduceerd en ontnemen je hen al hun waardigheid. Daar als moslims niet op reageren zou in hun ogen alleen maar bevestigen dat ze die vernedering verdienen. Alleen door zich krachtig op te stellen konden moslims laten zien dat ze niet zomaar te vernederen zijn, dat ze hun eer verdedigen.’

‘In het Westen staarden we ons blind op onze waarden – vrijheid van meningsuiting, het recht om te zeggen wat je wilt – en we hebben niet gekeken naar hoe we de moslimwereld tegemoet konden komen. Daarmee bedoel ik niet dat we vrijheid van meningsuiting juridisch aan banden moeten leggen, maar als iets mag, hoef ik het nog niet te doen. Wettelijk mag ik, binnen bepaalde grenzen, onaardig zijn tegen mijn partner, maar ik probeer hem te plezieren en met zijn gevoeligheden rekening te houden en het samen fijn te hebben. Waarom zou dat zo anders zijn in een samenleving?’

© FRANK BAHNMÜLLER

‘De nadruk op de subjectieve beleving van emoties is een recente, westerse uitvinding.’

Misschien konden we niet weten dat de cartoons kwetsend waren, maar waarom toonden we geen interesse om het bij te leggen toen we dat wel ontdekten?’

Hoe komt het dat we dat in het Westen niet op die manier begrepen?

BATJA MESQUITA: Een deel van het wederzijdse onbegrip komt wellicht omdat we emoties op een andere manier beleven. Vooral hooggeschoolde mensen in westerse, rijke landen beschouwen emoties als subjectieve gevoelens, die puur individueel zijn en in ons zitten.

In veel andere delen van de wereld, maar ook historisch, wordt naar emoties gekeken als iets wat zich tussen mensen afspeelt. Als jij onderuithaalt wat mij het meest heilig is, dan verlies ik status in de wereld, en ben ik dus vernederd. De focus is naar buiten gericht, naar wat zich in de relaties tussen mensen afspeelt en veel minder naar binnen, naar wat je individueel voelt. Voor moslimgemeenschappen die op de cartoons reageerden, ging het dus om een onontkoombare verandering in relaties, waarin zij positie verloren.

In het Westen doen emoties ook wel iets tussen mensen, maar we hebben hier toch vooral aandacht voor de manier waarop we emoties in ons diepste binnenste voelen. Alleen is die nadruk op de subjectieve beleving van emoties een recente, westerse uitvinding die niet universeel gedragen wordt.

Een uitvinding?

MESQUITA: Pas op, mensen hebben altijd emoties gevoeld. Maar de nadruk op die subjectieve emoties bestaat nog niet zo lang. Het belang van de subjectiviteit groeide vanaf de verlichting, dus grofweg vanaf de achttiende eeuw. Gaandeweg zijn we in het Westen emotioneel steeds meer naar binnen gekeerd.

In heel wat traditionele gemeenschappen wordt een groot deel van wat je met je tijd doet bepaald door je sociale omgeving. Ik groeide bijvoorbeeld op in een Joods →

Psychologie

← gezin waar heel wat zaken gewoon vastlagen. Mijn ouders waren niet religieus, maar ze hielden wel vast aan de Joodse tradities. Dat betekende dat er verschillen waren tussen mannen en vrouwen, dat een deel van je tijdsbesteding door de tradities bepaald werd. Zo ging je elke zaterdag naar de synagoge en kregen onze familiebijeenkomsten structuur door de Joodse feestdagen.

U spreekt in de verleden tijd.

MESQUITA: Op een bepaald moment ben ik me beginnen te verzetten tegen die tradities en de gemeenschapswaarden. In die zin was ik een kind van mijn tijd. Ik groeide op in het Nederland van de jaren 1970. Het was een tijd waarin vrijheid hoogtij vierde, een waarde die me aantrok maar die ook botste met een aantal van de tradities waarin ik werd grootgebracht. Uiteindelijk heb ik ervoor gekozen om mijn eigen weg te gaan, al is het maar de vraag hoe authentiek dat allemaal was, want mijn hele generatie ging natuurlijk weg van de traditie.

Hoe kijkt u daar nu op terug?

MESQUITA: Hoewel ik me heel erg afgezet heb tegen de traditioneel Joodse manier van leven, kijk ik daar vandaag met zachtheid op terug. Zo'n gemeenschapscultuur heeft voor- en nadelen. Leden van zo'n gemeenschap beschermen elkaar en komen voor elkaar op. Eenzaamheid, een gevoel waar veel mensen in westerse culturen vandaag onder lijden, komt er veel minder voor. Vanuit de waarden die we in het Westen belangrijk vinden – eigen keuzes maken, je goed voelen over jezelf – heeft onze cultuur zeker voordelen, maar andere culturen kunnen andere dingen bieden: zorg voor elkaar, veiligheid en respect.

Batja Mesquita

1960: Geboren in Amsterdam.

1980 – 1987: Studeert psychologie en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam.

1993: Doctoreert aan de Universiteit van Amsterdam.

1993 – 1995: Postdoctoraal onderzoeker aan de University of Michigan.

1997 – 2007: Assistant / Associate Professor aan Wake Forest University (North Carolina).

2007 – nu: (Gewoon) Hoogleraar en directeur van het Centrum voor Sociale en Culturele Psychologie aan de KU Leuven.

Veel moslims ervoeren de afbeeldingen van de profeet als vernederend.

Bepalen die waarden ook de manier waarop we emoties beleven?

MESQUITA: Zeker. In het Westen moet niemand ons komen vertellen hoe we ons moeten uiten of wat belangrijk is voor ons. Dat vind je ook terug in onze nadruk op authenticiteit.

In niet-westerse culturen is het belangrijk om je waardigheid in de samenleving te behouden. Iedereen moet samenwerken om ervoor te zorgen dat alle mensen binnen de groep gewaardeerd worden. In die zin waren de cartoons van Mohammed een clash tussen verschillende belangrijke waarden.

Toch wordt ook binnen onze westerse samenleving eenzelfde emotie soms op verschillende manieren geëvalueerd. Zo zal een kwade man sneller ernstig genomen worden dan een kwade vrouw, zeker als ze van kleur is.

MESQUITA: Hoe op boosheid gereageerd wordt, wordt bepaald door de mate waarin de ander vindt dat je in je recht staat, en dus door sociale positie of macht.

Onderzoek laat inderdaad zien dat als mannelijke leiders boos zijn, aan hen status en competentie worden toegeschreven. Als vrouwelijke leiders boos zijn, is dat niet het geval. Eigenlijk wordt er op vrouwelijke leiders het best gereageerd als ze geen emoties tonen, misschien omdat ze anders als hysterisch worden gezien. En als iemand van kleur kwaad wordt, wordt daarmee voor heel wat mensen het stereotiepe idee bevestigd dat minderheden agressief zijn. Maar eigenlijk is dat dus vaak de weigering om aan een claim op gelijke behandeling gehoor te geven.

© GETTY

Hebben we door onze focus op subjectiviteit zo veel behoefte aan zelfzorg?

MESQUITA: Dat denk ik wel. Als je eigen emoties zo bepalend zijn in je leven, dan wint zelfzorg vanzelfsprekend aan belang. Vooral als er geen gemeenschap is die voor je zorgt. Maar ik vind dat we best eens kritisch mogen kijken naar waarom zo veel mensen behoefte hebben aan zelfzorg en of er problemen zijn waar we op een structurele, minder individualistische manier over kunnen nadenken. Zelfzorg kan een apolitieke manier zijn om sociale problemen aan te pakken. En als dat zo is, dan is zelfzorg louter symptoombestrijding.

Het lijkt me duurzamer om na te denken over hoe we structureel beter voor elkaar kunnen zorgen, hoe we onze buurten en onze samenleving beter inrichten en hoe we ons werk gezonder organiseren. Daarvoor moeten we onze blik niet naar binnen, maar naar buiten richten.

Onze samenleving wordt steeds multicultureler. Zouden nieuwkomers erbij gebaat zijn om in de inburgeringscursus iets te leren over de manier waarop we in West-Europa emoties ervaren?

MESQUITA: Dat zou zeker geen kwaad kunnen, maar ik denk niet dat het werk alleen van hun kant moet komen. Gemiddeld duurt het drie generaties tot mensen met een migratieachtergrond emotioneel niet meer te onderscheiden zijn van de meerderheid. Ook wat onze emoties betreft, leven we dus in een multiculturele samenleving. Kinderen van ouders uit de niet-dominante cultuur blijken trouwens ook emotioneel meertalig te zijn.

Hoe kijkt u naar de verrechtsing die zich in België en vele andere westerse landen aftekent?

MESQUITA: Ik maak me zorgen over hoe we tot een veilige en aangename samenleving kunnen komen. Mijn ouders, die tijdens de Tweede Wereldoorlog moesten onderduiken en een groot deel van hun familie verloren, hebben me geleerd om ruimte te geven aan verschillende perspectieven. Die oorlog leerde hen dat intolerantie dodelijk kan zijn, daarom droegen ze verdraagzaamheid hoog in het vaandel.

Uit onderzoek weten we dat nieuwkomers minder vlot hun weg vinden en zich sneller afzonderen als de ontvangende maatschappij vijandig is. Die afzondering kan bovendien aanleiding geven tot radicalisering. Integratie verloopt dus het best als er openheid is voor nieuwkomers.

In een samenleving moet er voor ieder-

'In niet-westerse culturen is het belangrijk om je waardigheid in de samenleving te behouden.'

een ruimte zijn. Als een partij als het Vlaams Belang uitpakt met een 'eerst onze mensen'-campagne, vraag ik me af waarom mensen met een migratieachtergrond geen deel kunnen zijn van 'ons'.

Het Vlaams Belang scoorde beter in landelijke dan in stedelijke gebieden, dus op de plekken waar mensen minder met een veelheid aan culturen te maken krijgen.

MESQUITA: Dat is hoopvol, want dat betekent dat wie daar wel mee in contact komt, mogelijkheden ziet tot samenleven. Tegelijk moeten we ons wel afvragen welke dreiging mensen voelen die voor het Vlaams Belang gestemd hebben. Ook dat sentiment is ernstig te nemen.

Als we emoties allemaal op een andere manier beleven, is het dan wel mogelijk om een gedeelde menselijkheid te vinden?

MESQUITA: Zeker. Mensen hebben niet overal ter wereld hetzelfde leven voor ogen, maar er zit wel een logica achter de culturele verschillen in emoties. Die probeer ik in mijn boek te beschrijven. Wie daarvoor openstaat, kan makkelijker een brug slaan tussen culturen en daarmee de menselijkheid in elkaar herkennen.

Een gedeelde menselijkheid betekent niet dat we allemaal dezelfde waarden hoog moeten houden, maar wel dat we ervan uit kunnen gaan dat de meesten van ons het goede willen voor onze naasten en de wereld. Uiteindelijk zullen we compromissen moeten sluiten over hoe de samenleving eruitziet. Niet alleen de politiek, maar ook de beleving van emoties volgt het model van de democratie. ●

'We moeten ons wel afvragen welke dreiging mensen voelen die voor het Vlaams Belang gestemd hebben.'